

УДК 336.22

*Я.І. Чабан, Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара*

ВПЛИВ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЇ В УМОВАХ ЧАСТКОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті подається новий підхід до формування інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку території при домінуванні врахування фінансових характеристик. Визначено можливість існування дихотомії стратегій податкового регулювання соціально-економічного розвитку території в умовах часткової невизначеності.

Ключові слова: податки, місцеві податки та збори, податкові надходження, податкове регулювання, соціально-економічний розвиток території, інтегральна оцінка.

Постановка проблеми. Однією із основних функцій податків є економічна, зміст якої полягає у впливі податків на темпи і пропорції розвитку економіки. Специфіка механізму реалізації зазначеної функції обумовлюється не тільки специфікою механізму стягнення податків в умовах конкретної економіки як цілісної системи, а й особливостями історично сформованих взаємодій окремої територіальної економіки з цілісною економікою країни. Концепція М.П. Яснопольського [1] щодо нерівномірності формування фінансового потенціалу і податкової бази для окремих територій однієї і тієї ж країни знаходить своє продовження в необхідності диференціації напрямів, способів і інструментарію податкового регулювання соціально-економічного розвитку територій. При дослідженні специфічних закономірностей податкового регулювання соціально-економічного розвитку території із врахуванням зазначеної концепції базовим є таке твердження: однакові фінансові закони в різних місцевостях обумовлюють неоднакові економічні наслідки.

Оптимізація податкового регулювання господарських і суспільних систем є важливим компонентом економічного управління, чинником суспільного добробуту і розвитку. Цей компонент перебуває у взаємозв'язку з іншими системами, залежить від їх стану і визначає напрям і темпи руху господарського механізму. Добре відомо, що, встановлюючи певні податки, впливаючи на сферу дії суб'єктів і об'єктів оподаткування, податкові бази, змінюючи ставки податків, запроваджуючи або скасовуючи пільги чи певні санкції, взагалі змінюючи умови оподаткування, держава стимулює або дестимулює бажані або небажані явища і тенденції [5, с. 60-61].

Окремі аспекти здійснення податкового регулювання розвитку окремих територій країни досліджувались українськими і зарубіжними науковцями. Методологічні засади здійснення податкового регулювання розвитку території висвітлено в працях Г.О. Кузнецова [2], Л.М. Кузьменко [3], А.М. Соколовської [9], І.Я. Чугунова [10]. Особливості функціонування системи місцевих податків і зборів і їх вплив на формування дохідної

частини місцевих бюджетів висвітлювали А.А. Максюта [4], В.Є. Новицький [5], Ц.П. Огонь [6], С.В. Слухай [8] та ін. Однак недостатня увага приділяється впливу випадкових чинників, що обумовлюють існування невизначеності як при формуванні фінансових ресурсів місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень, так і при регулюванні за допомогою податків соціально-економічного розвитку території. Таким чином, актуальним є визначення впливу податків на соціально-економічний розвиток території в умовах часткової невизначеності.

Мета статті – сформулювати методичні підходи до обґрунтування податкового регулювання соціально-економічного розвитку території в умовах часткової невизначеності. Об'єкт дослідження – методико-прикладні аспекти застосування податкового інструментарію щодо управління розвитком економіки території. Досягнення зазначеної мети можливе при виконанні двох окремих завдань. По-перше, необхідно розробити методичні підходи до формування комплексного інтегрального показника соціального і економічного розвитку території при домінуванні врахування фінансових характеристик. Необхідність виконання даного завдання обумовлюється потребою однозначної трактовки напряму і темпів соціально-економічного розвитку території. По-друге, доцільно визначити існування взаємозв'язку між структурним співвідношенням податкових надходжень при формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування із соціальним і економічним розвитком території в умовах часткової невизначеності.

Виклад основного матеріалу. Пропонується використовувати інтегральні характеристичні показники соціального і економічного розвитку території на основі методики встановлення ієрархічності кількісних характеристик. Послідовність визначення інтегрального характеристичного показника показано на рис. 1.

На першому етапі реалізації методики проводиться визначення сукупності кореляційних зв'язків між основними характеристиками соціального (чи економічного) розвитку території. На другому етапі формується мережа ієрархічних зв'язків між окремими показниками соціального чи економічного розвитку території із використанням теорії графів. На третьому етапі проводиться розрахунок вагових коефіцієнтів для показників кожного рівня ієрархії на основі встановлення бальних значень вагомості, у тій послідовності, що використовується в експертних методах. Потім проводять нормалізацію значень показників. На п'ятому етапі визначають інтегральний характеристичний показник соціального (економічного) розвитку території як суму добутків нормалізованих значень характеристик соціального (економічного) розвитку території на його вагове значення відповідно до рівня ієрархії.

1 етап. Встановлення сукупності кореляційних зв'язків між показниками соціального (економічного) розвитку території
2 етап. Побудова мережі ієрархічних зв'язків між показниками із встановленням рівнів ієрархії
3 етап. Розрахунок вагових коефіцієнтів для показників кожного рівня ієрархії
4 етап. Нормалізація значень показників
5 етап. Розрахунок інтегрального характеристичного показника соціального (економічного) розвитку території

Рис. 1. Послідовність розрахунку інтегрального характеристичного показника соціального (економічного) розвитку території

При дослідженні взаємозв'язку між структурним співвідношенням податкових надходжень при формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування із соціальним і економічним розвитком території отримано функціональну залежність характеристичного показника економічного розвитку Дніпропетровської області, що описується рівнянням:

$$Y(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5) = -7,75 + 0,00189 \cdot x_1 + 1,1653 \cdot x_2 - 11,6784 \cdot x_3 + 11,1083 \cdot x_4 + 2,7276 \cdot x_5, \quad (1)$$

де x_1 – питома вага надходжень від податку з доходів фізичних осіб;
 x_2 – питома вага надходжень від плати за землю;
 x_3 – питома вага надходжень від єдиного податку на підприємницьку діяльність;
 x_4 – плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності;
 x_5 – питома вага надходжень від місцевих податків і зборів.

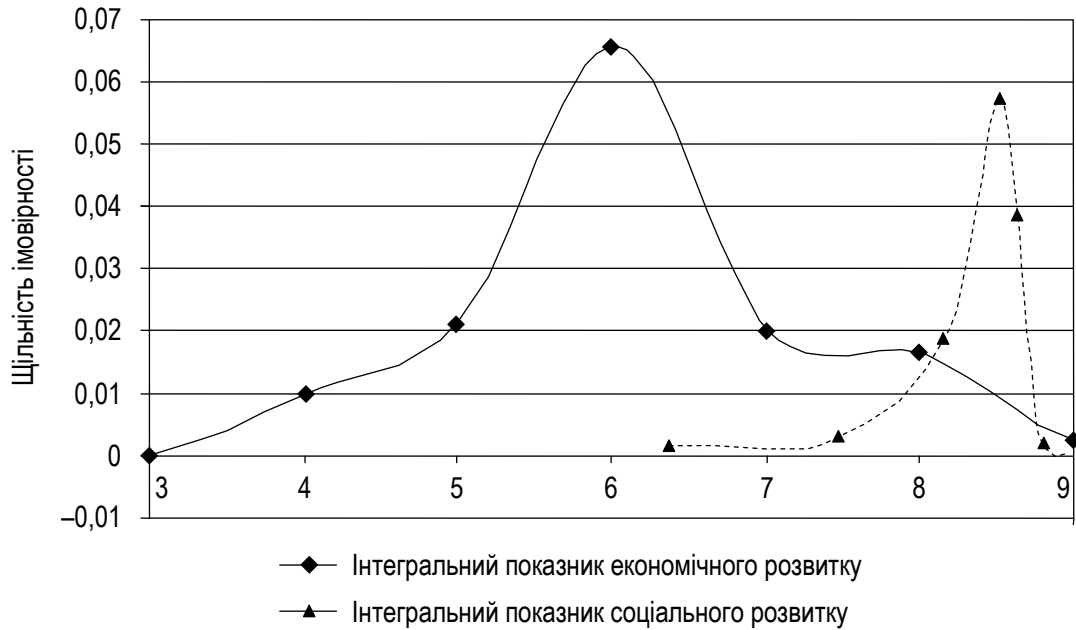
Рівень достовірності наближення $R^2 = 0,88$ і за однофакторним дисперсійним аналізом $F_{факт} = 1,68 \cdot 10^{-6}$ при $F_{крит} = 5,61$ і ймовірністю достовірності наближення $P = 0,9989$.

Для характеристичного показника соціального розвитку Дніпропетровської області відповідна залежність описується таким рівнянням:

$$Y(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5) = 9,38873 + 0,3095 \cdot x_1 + 2,5271 \cdot x_2 - 31,993 \cdot x_3 - 12,741 \cdot x_4 - 0,8698 \cdot x_5 \quad (2)$$

з достовірністю наближення $R^2 = 0,81$ та $F_{факт} = 2,5 \cdot 10^{-14}$ при $F_{крит} = 5,61$ і $P = 0,9999$.

Для врахування умов часткової невизначеності виконано імітаційне моделювання наповнення місцевого бюджету Дніпропетровської області за рахунок податкових надходжень і визначено сценарії соціально-економічного розвитку території залежно від структури податкових надходжень (рис. 2).

Рис. 2. Щільність імовірності інтегральних показників соціального і економічного розвитку території (бюджет Дніпропетровської області)

За результатами дослідження є можливим обґрунтувати тактику управління структурним співвідношенням обсягів податкових надходжень від різних видів податків до бюджету території (у даному випадку для Дніпропетровської області) (рис. 3). У цьому разі спостерігаються протиріччя, що виникають у податковому регулюванні соціально-економічного розвитку території, якщо обирається одна із домінуючих стратегій: покращення економічного розвитку області чи покращення рівня соціального забезпечення населення.

1' – структурне співвідношення, оптимальне для покращення інтегрального показника соціального розвитку;

2' – структурне співвідношення, оптимальне для покращення інтегрального показника економічного розвитку

Рис. 3. Напрями досягнення структурного співвідношення податкових надходжень у бюджеті Дніпропетровської області за результатами імітаційного моделювання

При домінуючій тенденції зменшення питомої ваги надходжень від податку на доходи фізичних осіб (від 73,2 до 69,72 %) при стимулюванні економічного розвитку спостерігатиметься зростання питомої ваги надходжень (71,91 % – оптимальне значення питомої ваги), а при стимулюванні покращення рівня соціального розвитку області оптимальним буде підтримання існуючої тенденції.

За результатами дослідження видно, що сценарій досягнення найменшого значення інтегрального показника соціально-економічного розвитку області і найбільш імовірний сценарій характеризуються близьким структурним співвідношенням обсягів податкових надходжень, що означає необхідність регулювання саме структурного співвідношення обсягів

податкових надходжень у бік збільшення питомої ваги надходжень від податку на доходи фізичних осіб.

Однак проблема впливу структури податкових надходжень на соціально-економічний розвиток регіону не обмежується тільки визначенням співвідношення питомої ваги надходжень від різних податків і зборів до бюджету регіону. Постає ще одне гостре питання: яким чином впливає на соціально-економічний розвиток території сума надходжень із Державного бюджету України.

Відповідь на зазначене питання привела до формування залежності виду:

$$Y \phi = Y x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, \quad (3)$$

де $Y \phi$ – функціональна залежність показника соціального (економічного) розвитку регіону від питомої ваги обсягу міжбюджетних трансфертів у загальному обсязі доходів бюджету області;

$Y x_1, x_2, x_3, x_4, x_5$ – функціональна залежність показника соціального (економічного) розвитку регіону від питомої ваги $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ податків у загальній сумі податкових надходжень.

На рис. 4 показано функціональну залежності $Y \phi$ для інтегральних показників соціального (економічного) розвитку Дніпропетровської області. На основі результатів аналітичного дослідження для досягнення максимальних значень показників економічного і соціального розвитку Дніпропетровської області буде підтриманий обсяг міжбюджетних трансфертів на рівні 25,4-26,2 % від загальної суми доходів бюджету області.

Рис. 4. Функціональна залежність інтегральних показників економічного (соціального) розвитку Дніпропетровської області від питомої ваги міжбюджетних трансфертів у доходах бюджету

Однак стимулювання економічного (соціального) розвитку буде відбуватись при підтриманні питомої ваги міжбюджетних трансфертів в інтервалі 17,2 17,34 – 25,4 26,2 % від обсягу доходів області. Аналізуючи ретроспективу надання регіону міжбюджетних трансфертів, зазначимо, що в 2002-2003 та 2005 р. міжбюджетні трансферти надавались регіону в обсязі, що стимулював економічний розвиток (19,33, 20,09, 23,67 % відповідно), в 2004 р. – в обсязі, що значно перевищував інтервал стимулювання розвитку регіону (29,02 %); у 2006 р. – в обсязі, що стимулював зниження інтегральних показників соціального (економічного) розвитку регіону (12,49 %).

Висновки. Використання методу сценарного моделювання дає змогу врахувати вплив невизначеності при управлінні соціально-економічним розвитком території. Якщо розглядати структурне співвідношення обсягів податкових надходжень від різних видів податків та зборів як повністю невизначене явище, а соціальний (економічний) розвиток території як явище частково визначене, то виникає явище дихотомії стратегій управління структурним співвідношенням обсягів податкових надходжень із врахуванням існуючих тенденцій зміни структурного співвідношення до найбільш імовірного чи оптимального.

Список літератури

1. Злупко, С. М. Економічна думка України (від давнини до сучасності) [Текст] / С. М. Злупко. – Львів, 2000. – С. 312–320.
2. Кузнецова, Г. О. Методичні основи податкового регулювання надходжень в місцевий бюджет [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук / Г. О. Кузнецова. – Донецьк, 2000. – 24 с.
3. Кузьменко, Л. М. Методологічні основи управління розвитком економіки території [Текст] : дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.02.03 “Організація управління, планування і регулювання економіки / Л. М. Кузьменко ; Інститут економіки промисловості НАН України. – Донецьк, 2004. – 387 с.
4. Максютя, А. А. Фінансово-бюджетна складова системи державного управління і місцевого самоврядування [Текст] / А. А. Максютя // Наукові праці НДФІ. – К. : НДФІ, 2005. – Вип. 3(32). – С. 4–11.
5. Новицький, В. Є. Податкове регулювання в системі інструментів соціально-економічного розвитку: питання методології [Текст] / В. Є. Новицький // Фінанси України. – К., 2007. – № 10. – С. 60–73.
6. Огонь, Ц. П. Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації [Текст] / Ц. П. Огонь // Фінанси України. – К., 2006. – № 5. – С. 3–11.
7. Піхоцька, О. М. Формування і розвиток системи місцевих податків і зборів в Україні [Текст] : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / О. М. Піхоцька ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2006. – 192с.
8. Слухай, С. В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів [Текст] / С. В. Слухай, О. В. Гончаренко // Фінанси України. – К., 2006. – № 7. – С. 12–20.
9. Соколовська, А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення [Текст] / А. М. Соколовська. – К. : Знання-Прес, 2004. – 454 с.
10. Чугунов, І. Я. Планування дохідної частини місцевих бюджетів [Текст] / І. Я. Чугунов // Фінанси України. – К., 2001. – № 12. – С. 38–47.

Summary

The new approach of forming integral estimation of socio-economic development of territory in the presence of the domination of financial characteristic's account is represented in this article. The dichotomy of strategies of the tax adjusting of socio-economic development of territory in the conditions of partial vagueness may exist.

Отримано 13.01.2009